

Gesprekken om te leren!

Auteur: Gerri Koster

In Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO) is interactie de basis voor het werken aan thema's. Gesprekken zorgen voor de inhoud en de verbindingen binnen het thema. In gesprek met elkaar gaan betekent dat de deelnemers de taal gebruiken als instrument om zich te oriënteren op het thema, zich nieuwe kennis en vaardigheden eigen te maken en kennis te nemen van elkaars ervaringen en meningen.

Aan de hand van vier voorbeelden wordt geïllustreerd hoe Ontwikkelingsgericht Onderwijs kansen biedt om binnen betekenisvolle thema's de ontwikkeling van de mondelinge taal te stimuleren. Hierbij staan drie doelen centraal: het greep krijgen op de wereld, het leren samenwerken in een groep en het taalvaardiger worden door te doen en te reflecteren op (het gebruik van) taal. De leerkracht speelt hierbij een cruciale rol.

In Ontwikkelingsgericht Onderwijs betekent thematiseren dat de leraar samen met de leerlingen werkt aan het opbouwen van een 'community of learners' rond een relevant onderwerp. De groep als leer-gemeenschap is belangrijk. Hierbij gaat het dus om samen te werken aan doelen, waarbij de leerkracht de kinderen uitdaagt tot interactief en coöperatief leren.

Het werken aan interessante kwesties en problemen nodigt de leerlingen in de bovenbouw uit om actief betrokken te zijn en samen op onderzoek te gaan. In de onderbouw biedt vooral het spel mogelijkheden om de 'echte wereld' actief te leren kennen en er een rol in te spelen. De onderzoeks- en spelsituaties zijn voor de leerkracht kansen om de mondelinge taal functioneel in te zetten. De zone van naaste ontwikkeling wordt gecreëerd, waarbij de leerkracht als meerwetende partner deelneemt aan de (gespreks)activiteiten.

De gesprekken gaan altijd om drie ontwikkelingsgebieden:

1. Sociaal- emotioneel (ik, ik en jij, ik en wij)
2. Wereldkennis opbouwen (door middel van de thema's)
3. Taalverwerving (woordenschat, mondelinge taalvaardigheid)

Bij OGO gaat het bij mondelinge taalvaardigheid om de dialoog tussen leerling en leraar, maar ook over gesprekken in de kleine kring, de groepskring en in tweetallen (duogesprekken aangestuurd door de leraar).

“Gesprekken vormen de verbinding tussen de activiteiten en vinden plaats in alle fasen van het ontwikkelingsgericht thematiseren. Mondelinge taal is hierbij een communicatiemiddel, maar ook een denkinstrument.”

Koorts

In groep twee van juf Ellen is het thema *Ben jij ziek?* Om de kinderen 'op verhaal te brengen' laat Ellen de leerlingen eerst in tweetallen praten over 'ziek zijn'. De kinderen noemen om de beurt een woord dat past bij 'ziek zijn'. Na een paar minuten gaan ze in de groepskring een woordweb maken. Er komen veel woorden aan bod die bij alle leerlingen bekend zijn, maar ook veel nieuwe woorden. De betekenis van het woord 'koorts' bijvoorbeeld is niet voor alle kinderen duidelijk. In de kring bespreekt de leraar een eigen ervaring met koorts. Ze doet alsof ze opstaat en zich niet lekker voelt. Ze beschrijft hoe ze zich voelt en ze ziet in de kring kinderen die deze situatie herkennen. De kinderen reageren op haar vraag: "Wat moet ik nu doen?" Job zegt: "Je moet de dokter bellen." Marlies denkt dat de juf beter een thermometer kan pakken. "Dan kun je zien hoe hoog het is."

Aan het eind van deze gesprekskring weten alle leerlingen wat 'koorts hebben' betekent. Het begrip heeft vanuit de eigen ervaringen van de leerlingen en de interactie in de kring meer betekenis gekregen.

Ontwikkelingsgericht Onderwijs

Bij Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO) ligt de nadruk op een brede persoonsontwikkeling van kinderen. Het werken in thema's, die aansluiten bij de interesse en belevingswereld van kinderen, maakt het mogelijk om kennis en vaardigheden te leren die maatschappelijk van belang zijn. De inhoud van het thema wordt mede gevormd door ervaringen en vragen die de leerlingen inbrengen. De leraar ontwerpt thema's en activiteiten en koppelt daarbij te ontwikkelen kennis en vaardigheden aan sociaal-culturele activiteiten. Dat zijn activiteiten uit de echte wereld van het kind (de bakker, het restaurant).

In de onderbouw is het spel de leidende activiteit, in de bovenbouw het onderzoek. De spel- en onderzoeksactiviteiten zorgen voor betekenisvolle inhoud. Tijdens het spel en het onderzoek komen de kinderen echte problemen en kwesties tegen, waardoor ze worden aangezet tot kritisch handelen (reflecteren) en denken. De leraar heeft hoge verwachtingen en zijn of haar inbreng is van doorslaggevend belang voor het optimaliseren van leerprocessen.

De interacties in de klas worden doelbewust gepland, met duidelijke bedoelingen en ruimte voor kinderen om actief taal te gebruiken.

Voor meer informatie: www.de-activiteit.nl

“Door in de voorfase van het lezen de voorkennis te activeren en de betekenis van woorden te bespreken geeft Els ook de kinderen met een kleinere woordenschat en voorkennis een betere uitgangspositie bij het lezen van de tekst.”

Gesprekken in ontwikkelingsgerichte thema's gaan over ervaringen, handelingen, acties in betekenisvolle activiteiten. Gesprekken vormen de verbinding tussen de activiteiten en vinden plaats in alle fasen van het ontwikkelingsgericht thematiseren. Mondelinge taal is hierbij een communicatiemiddel, maar ook een denkinstrument (verwoorden van handelingen en processen). “Wat de kinderen ook ondernemen, steeds is er een moment van interactie nodig om over de betekenissen en ervaringen te onderhandelen.” (Pompert et al., 2009).

Gesprekken om te leren

In spel- en onderzoeksactiviteiten zorgt de leraar ervoor dat er ruimte is voor gesprekken en dat alle leerlingen de kans krijgen om deel te nemen aan die gesprekken. Met het bewust groepeeren van leerlingen ontstaat een situatie waarin de minder taalvaardige leerling een passend en rijk taalaanbod kan krijgen. Als deelnemer aan het gesprek stemt de leraar interventies af op wat de

leerlingen nodig hebben om de mondelinge taalvaardigheid verder te ontwikkelen. De leidraad hiervoor zijn de ontwikkelingsperspectieven voor mondelinge communicatie (leren luisteren, leren spreken, gesprekken voeren). Deze bieden de leraar houvast bij de keuze van het aanbod en interventies voor de groep of voor individuele leerlingen (in: HOREB PO, 2012 en Pompert et al., 2009). Het is bekend dat woordenschat een belangrijke component is van de mondelinge taalvaardigheid en dat het een goede voorspeller is van schoolsucces (Hart & Risley, 2003).

In Ontwikkelingsgericht Onderwijs wordt structureel aandacht besteed aan het uitbreiden van de woordenschat. De basisdidactiek, de viertakt van Nulft & Verhallen (2009) wordt gebruikt om verbindingen te maken met het thema (spel, onderzoek, informatieve en-/zaakvakteksten) én met brede taalactiviteiten binnen het thema.

Scones bakken

In groep 4 zijn de leerlingen bij het thema *Een reis door Europa* op zoek gegaan naar speciale gerechten in verschillende landen. Juf Linda heeft een recept voor het maken van scones. Ze vertelt over haar reis door Engeland en dat ze daar voor het eerst scones heeft gegeten. Juf Linda leest de tekst (het recept voor scones) voor en bespreekt de nieuwe woorden (semantiseren). “Bestrooi de snijplank met bloem.” De kinderen kennen bloem als een bloem in een vaas. Nu laat juf Linda zien wat bloem betekent in het recept. Eén van de leerlingen reageert snel: “Dat lijkt op meel.” Zo worden de nieuwe woorden tijdens het voorlezen van het recept uitgelegd (semantiseren) met ondersteuning van concreet materiaal en handelingen. Daarna gaan de kinderen de tekst in tweetallen lezen. De leraar vertelt de kinderen dat zij de tekst goed moeten lezen om de stappen goed uit te kunnen voeren als ze zelf scones gaan maken. Aan het eind van de middag zijn de scones klaar. Een mooi moment om met de kinderen de woorden te herhalen/oefenen (consolideren) en te kijken wat er van de ochtend nog is blijven hangen (controleren). De kinderen vertellen wat ze hebben gedaan, wat ze hebben geleerd, en wat ze hier mee kunnen doen (toepassing).

Gelijke(re) deelname bevorderen

In groep vijf gaat juf Els in het thema *Ken jij dit werelddeel?* samen met de leerlingen aan de slag met de informatieve tekst *Rampen in Indonesië*. Haar doel is om de voorkennis over rampen te activeren en om de leerlingen te richten op de structuur van de tekst. De tekst is niet alleen

gekozen op inhoud, maar ook omdat deze nieuwe woorden bevat, die de leraar bij dit thema op haar doelwoordenlijst heeft gezet. Het streven is dat alle leerlingen de woorden die op deze lijst staan aan het einde van het thema kennen.

Ze groepeerst bewust heterogeen op basis van het door haar ingeschatte niveau van mondelinge taalvaardigheid en woordenschat. In groepjes gaan de leerlingen in gesprek over de titel. “Waar zal de tekst over gaan?” Het valt de leraar op, dat de gesprekken al snel verder gaan dan alleen Indonesië en dat er veel wordt gepraat over verschillende rampen (aardbeving, bomaanslag, enzovoort). De antwoorden worden geïnventariseerd in de grote groep en Els maakt een koppeling naar de voorkennis van de leerlingen. (Waar ligt Indonesië? Wat is een ramp?) Daarna krijgen de leerlingen de afbeeldingen die bij de tekst horen. In overleg met elkaar worden de afbeeldingen in een volgorde gelegd. Er komen argumenten op tafel om een bepaalde afbeelding als nummer één te

kieszen. Ook dit wordt in de grote groep besproken. Daarna vraagt juf Els: “Wat weet je nu méér over de tekst?” De inbreng van de kinderen wordt in steekwoorden op het bord geschreven. Na het lezen van de tekst maken de leerlingen in tweetallen een woordweb als voorbereiding op het schrijven van een samenvatting.

Door in de voorfase van het lezen de voorkennis te activeren en de betekenis van woorden te bespreken geeft Els ook de kinderen met een kleinere woordenschat en voorkennis een betere uitgangspositie bij het lezen van de tekst.

Communicatiepiramide

Bij het gericht observeren en analyseren van de interactie kan de leraar gebruik maken van ‘de communicatiepiramide’ (Nellestijn e.a., 2009). Dit model helpt de leraar ‘van onder naar boven’ te bouwen aan interactie die op leren en ontwikkelen is gericht.

Fig. 1. De communicatiepiramide: model voor analyse van de interactie. (Uit: *Uitgaan van verschillen*. Barbara Nellestijn, Isabel Peters & Gerri Koster)

Leraren die *hoge verwachtingen* blijven uitspreken en een goede relatie opbouwen met kinderen ondersteunen het zelfvertrouwen. *Aandacht hebben* voor de verhalen van kinderen en de *tijd nemen* voor gesprekken vormen de basis voor het deelnemen van de kinderen aan de interactie.

Door kinderen uit te nodigen en te helpen, signalen juist waar te nemen en te interpreteren is de leerkracht op zoek naar activiteiten die betekenisvol zijn voor de kinderen. Dit zijn vooral activiteiten, waarbij kinderen eigen ervaringen kunnen inbrengen. Deze activiteiten zorgen voor een grote betrokkenheid van de kinderen, zodat ze willen meedoen aan de interactie (*aanboren van de ‘betekenissen’ van de leerlingen*). Dat wil zeggen op zoek gaan naar dat wat betekenisvol is voor leerlingen).

De leraar is responsief en reageert op de inbreng van de kinderen en sluit aan bij de actuele kennis en de betekenis die het thema heeft voor de kinderen (*ontvangen en volgen*). Het initiatief van de kinderen wordt beloond en de leraar maakt verbindingen met de kennis en de ervaringen van de leerlingen. Hierbij kan de leraar gebruik maken van ‘revoicing’ (herformuleren) om de bijdragen van de leerlingen te verhelderen en er een meerwaarde aan te geven (*verbinden van inbrengen en vervolgen*).

Interventies worden ingezet om de kinderen uit te nodigen tot hardop denken en nieuwe handlungsmogelijkheden te ontdekken. ‘Modeling’ (het voorbeeld van de leraar) bevordert de ontwikkeling van de zelfsturing van de kinderen en is een hulpmiddel om te komen tot *verdiepen en voortbouwen*.

In gezamenlijke activiteiten kan de leraar bewust *nieuwe gezichtspunten* toevoegen. Door een relevant probleem in te brengen worden de kinderen aangezet tot het bedenken van oplossingen. Op deze manier wordt de activiteit verrijkt.

Door open vragen te stellen (“Hoe denk je dat het komt ...”) en samen met de kinderen terug te kijken leren kinderen om te *reflecteren op de uitgevoerde activiteiten*. De leraar zelf reflecteert op de activiteit en schat in of de interventies het gewenste resultaat hebben opgeleverd.

“Een echt probleem biedt kansen op verdieping en reflectie, omdat de leerlingen persoonlijk en affectief worden aangesproken. Taal en cognitie ontwikkelen zich beter op basis van actief en betrokken deelnemen aan de interacties in de groep.”

Kinderen die ‘achterblijven’ in hun taalontwikkeling ervaren weinig succes en dat kan leiden tot het vermijden van deelname aan gesprekken.

De interventies van de communicatiepiramide en de observaties en reflecties van de leraar leveren een waardevolle bijdrage aan het creëren van de zone van de naaste ontwikkeling.

Greep krijgen op een probleem

Meester André van groep 8 brengt een situatie in die voor het runnen van een broodjeszaak een probleem kan vormen: “Wat doen we als iedereen een ander broodje bestelt? Wat betekent dit voor de inkoop?” De leerkracht laat de leerlingen in groepjes dit probleem bespreken en oplossingen bedenken. Daarna worden de verschillende oplossingen in de groepskring ingebracht. Er komen ideeën zoals een bestellijst maken, een enquête houden, reclame maken. Samen worden plannen gemaakt om deze ideeën te onderzoeken en uit te voeren.

In dit voorbeeld heeft de leraar feedback gegeven op het handelen van de leerlingen en via een realistisch ‘probleem’ een aanzet gegeven om het onderzoeken een nieuwe impuls te geven. Met een tekst over reclame heeft André informatie toegevoegd, waardoor de leerlingen zicht krijgen op de mogelijkheden om hun broodjes nog beter te verkopen. Het bedrijfje wordt een succes mede dankzij regelmatig werkoverleg om te reflecteren en verbeteringen aan te brengen. Communicatie is in een bedrijf heel belangrijk. Dat ondervinden de leerlingen zelf tijdens de uitvoering van hun werk.

Ten slotte

Een echt probleem biedt kansen op verdieping en reflectie, omdat de leerlingen persoonlijk en affectief worden aangesproken. Taal en cognitie ontwikkelen zich beter op basis van actief en betrokken deelnemen aan de interacties in de groep. Daarom wordt er in Ontwikkelingsgericht Onderwijs veel aandacht besteed aan het stimuleren van de mon-

delinge taalontwikkeling. Leraren weten wat leerlingen nodig hebben om actief mee te kunnen doen aan alle activiteiten, die bij het thema worden aangeboden. De leraar heeft een sturende en begeleidende rol. Handelingsmogelijkheden worden bewust ingezet om de ontwikkeling van de mondelinge communicatie optimaal te stimuleren en ervoor te zorgen dat gespreksactiviteiten voor alle kinderen voldoende winst opleveren.

Literatuur

- Hart, B., & Risley, T. (2003). The early catastrophe: The 30 million word gap. *American Educator*, 27, 4–9.
- HOREB PO. (2012) *Handelingsgericht Observeren, Registreren en Evalueren van Basisontwikkeling* (www.horeb-po.nl). Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Nellestijn, B., Peters, I., & Koster, G. (2009) *Uitgaan van verschillen*. Praktijkbrochure 4. Alkmaar: De Activiteit.
- Nulft v.d. D., & Verhallen, M. (2009). *Met woorden in de weer. Praktijkboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Pompert, B., Hagenaar, J. & Brouwer, L. (2009). *Zoeken naar woorden. Gespreksactiviteiten in de onderbouw*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

Gerri Koster is werkzaam in het speciaal basisonderwijs en als nascholer/ontwikkelaar bij De Activiteit. Woordenschat, lezen en spelling zijn haar specialismen.